

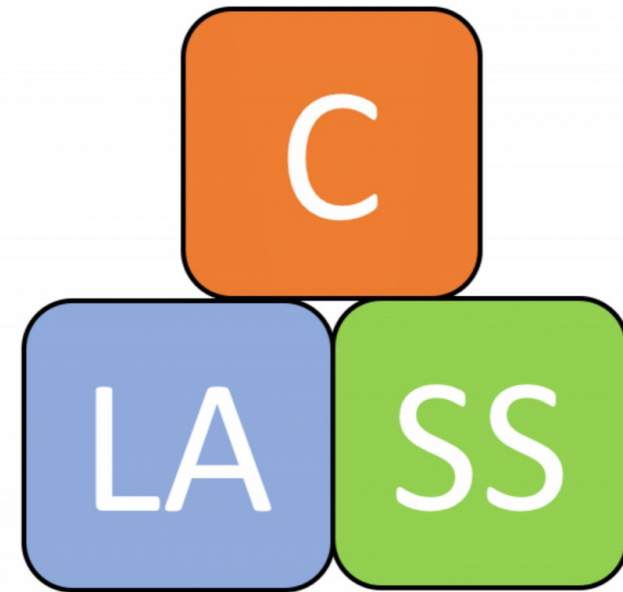
Kunnskapsgrunnlag for kvalitetsutvikling - hva så for utdanningslederens handlingsrom?

Prøitz

10.02.23

Kvalitet og ledelse i skolen

Scandic Hell



Comparisons of Leadership Autonomy
in School districts and Schools

Et to-delt innlegg...

1. Kvalitetsutviklingsutvalgets delinnstilling og kunnskapsgrunnlag om kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling.
2. Kunnskapsgrunnlaget sett i lys av forskningsprosjektet CLASS om handlingsrommet til ledere i skoler og i kommuner.



Fra mandatet:

Utvalget skal kartlegge og gjennomgå hvilke behov lærere, skoleledere, skoleeiere og nasjonale myndigheter har for verktøy, prøver og datakilder til kvalitetsutvikling.

Utvalget skal foreslå endringer i dagens prøver, verktøy og datakilder med mål om å legge bedre til rette for kvalitetsutvikling.

Utvalget skal komme med anbefalinger for arbeidet med kvalitetsutvikling som skjer i skolen gjennom hele opplæringsløpet, og særlig skal utvalget vurdere verktøy, prøver og datakilder for grunnskolen. Utvalgets mandat omfatter ikke fag- og yrkesopplæringen.

Det er viktig at verktøy, prøver og datakilder også kan bidra til et kvalitetsutviklingsarbeid som er tilpasset tilbudet til samiske elever. Utvalgets vurderinger skal derfor også omfatte samisk skole med utgangspunkt i LK20S.

Bakgrunn

- System begrunnet og utviklet med utgangspunkt i utredninger fra 20 år tilbake i tid.
- Tilpasset og endret på ulike måter over tid
- Ikke oppdatert i forhold til samfunnsutviklingen
- Ikke oppdatert i forhold til nyere reformer som Fagfornyelsen
- Ønsker om en tydeligere utviklingsorientering
- Ønsker om en bedre balanse mellom styring og utvikling

Kvalitetsutvalgets mandat og hovedinnstilling

I hovedinnstillingen skal utvalget anbefale:

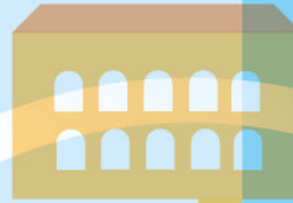
- eventuelle endringer i dagens prøver, verktøy og datakilder
- forslag til tiltak og nye modeller som kan støtte arbeidet med kvalitetsutvikling på alle nivå i lys av fagfornyelsen.
- Utvalget skal levere hovedinnstillingen ca. 15. oktober 2023.

Refleksjonsaktivitet 1

- Lukk øynene
- Trekk et dypt åndedrag og pust ut
- Se for deg at det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet ikke finnes
- Ingen nasjonale prøver, ingen kartleggingsprøver, ikke PISA eller TIMSS, ikke karakterstatistikk og heller ikke Elevundersøkelsen...
- Hva ser du? Hvordan kjennes det ut?
- Åpne øynene og skriv ned tre ord som beskriver det du så og følte.



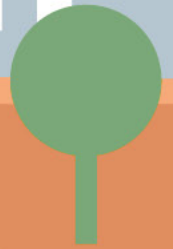
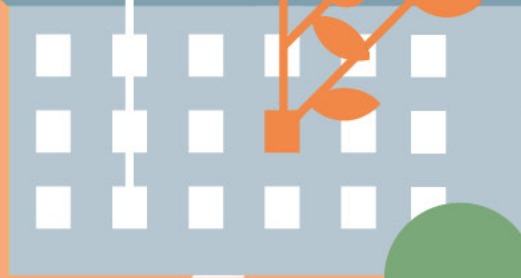
Kvalitetsutviklingsutvalget



Kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling i skolen

Et kunnskapsgrunnlag

Utvalgsleder Tine Sophie Prøitz



Et partssammensatt utvalg

Kommunenenes organisasjon (KS), Norsk Lektorlag, Skolenes landsforbund, Skolelederforbundet, Utdanningsforbundet, Fagmiljøer i UH. Sametinget.

Tine Sophie Prøitz, utvalgsleder

Bjørg Eva Aaslid

Marius Arnason Bøe

Bjørn Furulund

Karen Inga Eira

Henning Hansen

Mona Haugli

Rolf Vegar Olsen

Wenche Bakkebråten Rasen

Lise Vikan Sandvik

Edvard Botterli Udnæs



Mandat og arbeidsmåter i delinnstillingen

1. Gi en beskrivelse av styrker og utfordringer i dagens system
2. En analyse av aktørenes behov for informasjon og støtte til å drive kvalitetsutvikling

Kunnskapsgrunnlaget bygger på:

- Eksisterende forskning
- Forskningsoppsummeringer
- Dialog med og innspill fra sektoren



Dagens kvalitetsvurderingssystem?

- En viktig del av arbeidet har vært å beskrive hva dagens kvalitetsvurderingssystem består av, og hvordan det tas i bruk
 - Ikke en enkel oppgave å beskrive hva dagens system er
 - Ikke tydelig hva som inngår, eller om det kan betegnes som et system
 - Svært omfattende med obligatoriske og frivillige prøver, verktøy og datakilder
- I tillegg er det et stort tilbud av prøver og verktøy fra private aktører og universitet og høyskoler.
- Skolen er også arena for innsamling av informasjon fra andre nasjonale myndigheter og organisasjoner

Ulike aktører

- bevisstgjøring om hvilke roller og ansvar elevene, foreldrene, lærerne, skolelederne, skoleeierne og de nasjonale myndighetene har
- berører så og si alle aktørene i utdanningssystemet
- mange ulike ståsteder
- det en aktør mener er en utfordring, kan være noe en annen aktør anser som en styrke.

Boks 2.2 Sentrale aktører i skolen i arbeidet med kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling

Elever: Barn og unge med rett og plikt til grunnskoleopplæring og ungdom med rett til videregående opplæring.

Foreldre: Den eller de som har det daglige ansvaret for barnet. Foreldrene kan være biologiske, juridiske eller sosiale foreldre.

Lærere: Ansatte i undervisningsstillinger i skolen.

Skoleledere: Rektor eller andre ansatte med en lederfunksjon i skolen, for eksempel avdelingsledere.

Skoleeiere: Politisk og administrativt ansvarlige på kommunalt og fylkeskommunalt nivå for å tilby grunnskole- og videregående opplæring i tråd med opplæringsloven med forskrifter. Dette er kommunestyret, byrådet, skoleetater eller lignende. For private skoler er styret skoleeier. Styret har ansvaret for at skolen tilbyr opplæring i tråd med privatskoleloven med forskrifter.

Nasjonale myndigheter: Politisk og administrativt ansvarlige på nasjonalt nivå for å utvikle og iverksette politikk for grunnopplæringen. Dette er Kunnskapsdepartementet, Sametinget, Utdanningsdirektoratet og statsforvalteren.

I tillegg er det mange andre aktører som også er viktig for kvalitetsvurdering og -utvikling i skole.

Elever og elevmedvirkning

All kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling må ha som mål at elevene får opplæring av god kvalitet i et godt skole- og læringsmiljø.

- Elever opplever at de har et godt skole- og læringsmiljø preget av trivsel og støtte
- De opplever også mer press relatert til skolen enn tidligere
- Det er en økning i mobbing
- Flere unge trives ikke på skolen, kjeder seg og gruer seg til å gå på skolen

Dette er tilbakemeldinger som må tas på alvor

- For å utvikle gode skole- og læringsmiljøer må elevene inkluderes i spørsmål om kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling sammen med andre aktører
- Det er positivt at forslaget til ny opplæringslov framhever at elevene har rett til medvirkning i alt som gjelder dem selv, i samsvar med alder og modenhet.

Obligatoriske og frivillige deler

- Innført i 2004
- Endret, evaluert og utbedret
- Flere deler av systemet er velkjent gjennom forskning, debatt og kritikk.
- Andre er mindre kjente, forsket på og diskutert

Informasjon til aktører basert på formål	Obligatoriske prøver, verktøy og datakilder utviklet av nasjonale myndigheter.	Frivillige prøver, verktøy og datakilder utviklet av nasjonale myndigheter. Det er opp til skoleeiere å bestemme om skoler skal gjennomføre eller benytte av disse.
Gir informasjon til bruk i oppfølgingen av elever	Kartleggingsprøver i lesing og regning for 3. trinn Nasjonale prøver i lesing og regning for 5., 8. og 9. trinn, og i engelsk for 5. og 8. trinn Elevundersøkelsen for 7. og 10. trinn og Vg1 Ferdighetsprøve i svømming	Kartleggingsprøver i lesing og regning for 1. trinn Kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk for språklige minoriteter Elevundersøkelsen for 5., 6., 8. og 9. trinn, Vg2 og Vg3
Gir informasjon til lærere og skoleledere	Kartleggingsprøver i lesing og regning for 3. trinn Nasjonale prøver i lesing og regning for 5., 8. og 9. trinn, og i engelsk for 5. og 8. trinn Elevundersøkelsen for 7. og 10. trinn og Vg1 Ferdighetsprøve i svømming Standpunkt karakterer Eksamens karakterer GSI (grunnskolen) Tilsynsrapporter	Kartleggingsprøver i lesing og regning for 1. trinn Kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk for språklige minoriteter Elevundersøkelsen for 5., 6., 8. og 9. trinn, Vg2 og Vg3 Foreldreundersøkelsen i skole Lærerundersøkelsen Skolebidragsindikatorer Udir.no/statistikk Ekstern skolevurdering Undervisningsevaluering Ståstedanalysen RefLex Mal for tilstandsrapport
Gir informasjon til skoleeiere	Nasjonale prøver i lesing og regning for 5., 8. og 9. trinn, og i engelsk for 5. og 8. trinn Elevundersøkelsen for 7. og 10. trinn og Vg1 Standpunkt karakterer Eksamens karakterer GSI (grunnskolen) Tilsynsrapporter	Skolebidragsindikatorer Udir.no/statistikk Ståstedanalyse Mal for tilstandsrapport
Gir informasjon til nasjonale myndigheter	Nasjonale prøver i lesing og regning for 5., 8. og 9. trinn, og i engelsk for 5. og 8. trinn Elevundersøkelsen for 7. og 10. trinn og Vg1 Standpunkt karakterer Eksamens karakterer Internasjonale undersøkelser Skolebidragsindikatorer Udir.no/statistikk GSI (grunnskolen) Tilsynsrapporter	

Kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling er preget av spenninger

Det er spenninger mellom:

- Det som måles og det som ikke måles
- Kontroll og utvikling
- Delegering, ansvarliggjøring og tillit
- Involvering og samarbeid
- Ulike politiske forventninger

Spenninger er også en naturlig del av utdanningsfeltet som gir grunnlag for videreutvikling og endring.

Et felles kunnskapsgrunnlag

- Det er en styrke at dagens system har bidratt til et felles kunnskapsgrunnlag om skolen.
- Det er viktig å videreutvikle det som fungerer godt i dag
- Systemet er også svært omfattende
- Dekker ikke godt nok ulike behov for informasjon og støtte til å drive kvalitetsutvikling.

Variasjon i hvor nyttig informasjonen er for ulike aktører

- Skoleledere, skoleeiere og nasjonale myndigheter mener at informasjonen fra systemet er viktig
- Det er større variasjon i lærernes meninger
 - Utvalget mener det er en utfordring at aktørene som er direkte involvert i arbeidet med faglig og pedagogisk utvikling i mindre grad opplever at systemet gir god støtte og informasjon
- Systemet gir ikke like god informasjon om samiske elever
- Det er lite informasjon underveis i videregående opplæring fra det nasjonale systemet

I hovedsak kvantitativ informasjon

- Systemet gir i hovedsak kvantitativ informasjon, og i mindre grad kvalitativ informasjon
- Det er behov for flere kvalitative kilder som kan støtte arbeidet med å utvikle kvalitet
- Koplingen mellom kvantitativ og kvalitativ informasjon må videreutvikles for å bedre støtte faglig og pedagogisk kvalitetsutvikling

Tid, kapasitet og kompetanse

- Det er behov for tid, kapasitet og kompetanse til å:
 - analysere informasjon fra prøver, verktøy og datakilder
 - tolke resultater og se dem i sammenheng
- Dette behovet er større enn behovet for mer data
- Elever, foreldre, lærere, skoleledere, skoleeiere og nasjonale myndigheter har flere og til dels ulike behov
- Behov og ønske om samarbeid, dialog og tillit mellom aktørene når det gjelder arbeidet med kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling

Elever har behov for gode strukturer og rutiner for å bli involvert i arbeidet med kvalitetsutvikling i skolen.

Foreldre har behov for god og forståelig informasjon om kvalitetsutviklingsarbeid på skolen. Det er også viktig at foreldrenes stemmer blir inkludert når skoler skal vurdere og utvikle kvalitet.

Nasjonale myndigheter har behov for informasjon om skolen for å ivareta ansvaret og rollen de har.



Kvalitetutviklingsutvalget

Skoleeiere har behov for informasjon som grunnlag for beslutninger, prioriteringer og utviklingstiltak i skolene. Ulike skoleeiere har ulike forutsetninger og behov for tilpasninger.

Lærere har behov for konkret informasjon om elevenes skole- og læringsmiljø og faglige og sosiale utvikling, for å kunne tilpasse innholdet og arbeidsmetodene i opplæringen til elevenes behov.

Skoleledere har behov for informasjon om kvaliteten på opplæringen på egen skole, og for god dialog og samarbeid med skoleeierne, i tillegg til et godt samarbeid med lærere på skolen.



Skolelederes behov

- Skoleledere står i en dobbeltrolle som leder av skolen og lærerkollegiet og skoleeier (Møller, 2019). Dobbeltrollen krever tilgang til og bruk av ulike typer informasjon og støtte.
 - Dels handler det om å kunne lede, motivere og støtte lærerkollegiets arbeid med informasjon og data.
 - Dels handler det om å kunne informere, sammenstille, rapportere og delta i møter med skoleeier og andre skoleledere i dialog om resultater, fortolkning for videre beslutningstaking på egen skole så vel som hos skoleeier (Helstad, 2020).
- Skolelederne ønsker seg tydeligere ledelse og klare forventninger fra skoleeierne, om hvordan skolene skulle rapportere, reflektere over og følge opp informasjon for å utnytte verdien av dataene de hadde tilgjengelig (Svanæs mfl., 2022).

Skolelederes behov forts.

- et bredt og presist kunnskapsgrunnlag i form av både kvantitative og kvalitative data som belyser hvordan tilstanden er på egen skole på elev-, gruppe- og skolenivå.
 - Det må være god sammenheng mellom det læreren gjør for å følge opp nasjonale prøver og elevundersøkelsen i elevrettet aktivitet og ledernes og profesjonsfelleskapets overordnede arbeid med de samme undersøkelsene.
- informasjon som henger tett sammen med innholdet i læreplanene og er knyttet opp til nasjonale mål
- klare forventninger fra skoleeiere
- gode samtaler mellom skolene og skoleeiere knyttet til kvalitetsutvikling
- tid og rom til å arbeide med kvalitetsutviklingsarbeid
- systemer som støtter skoleledere i å være tidseffektive i arbeidet

Ansvar for kvalitetsutvikling?

- bestemmelsen om kvalitetsutvikling er omfattende, og omhandler ulike deler av skolens innhold, virksomhet og datatilfang.

Ansvar for kvalitetsutvikling er lagt på flere aktører. Dette følger blant annet av bestemmelsen om at skoleeier skal «sørge for» at «skolen » skal foreta jevnlig skolebaserte vurderinger. Det er ikke definert i lov hvilke aktører som skal gjennomføre arbeidet, utover at elever skal være involvert.

CLASS – Comparisons of leadership autonomy in school districts and schools

- I CLASS skal vi utvikle ny kunnskap om balansen mellom nasjonal og lokal styring, og studere hvilket handlingsrom utdanningsledere i skoler og kommuner har.
- Ledere har en hverdag preget av stor grad av kompleksitet
 - må takle interesser, ta hensyn og påvirkning fra mange ulike grupper
 - og nasjonal og lokal styring preget av høye forventninger til ledelseskompetanse og relasjonell kapasitet i forskjellige utdanningssystemer (Norge, Sverige og Tyskland)

CLASS - Comparisons of Leadership Autonomy in School districts and Schools



Hvor mye handlingsrom har ledere innen utdanning egentlig i kommuner og skoler, og hvordan har utviklingen vært de siste tjue årene?

Dette skal vi studere i Norge, Sverige og Tyskland fra 1990-tallet og frem til i dag.

Målet er å utvikle ny kunnskap om balansen mellom nasjonal og lokal styring, og hvilket handlingsrom utdanningsledere egentlig har. Med utdanningsledere mener vi toppledere, mellomledere i kommuner og rektor/virksomhetsledere og avdelings-/seksjonsledere i skole.

Mange interesser og hensyn

Utdanning er i dag preget av stor grad av kompleksitet og involverer et høyt antall elever, foreldre, lærere og ulike interessegrupper. Ledere må altså takle mange interesser og hensyn, i tillegg til forskjellige typer av nasjonal og lokal styring. Dette utsetter dem for påvirkning fra mange ulike grupper.

Ulike former for styring

I studien ser vi nærmere på nyere former for styring. Denne styringen er preget av høye forventninger til ledelseskompetanse og relasjonell kapasitet i forskjellige utdanningssystemer.

CLASS-prosjektet

«Comparisons of Leadership Autonomy in School districts and Schools»

Kontakt:

Prosjektleder [Professor Tine S. Prøitz](#)

Støtte:

Norges forskningsråd (NFR) har bevilget 12 mill NOK for prosjektperioden 01.08.2021 – 31.07.2025 gjennom programmet «Forskerprosjekt for fornyelse.»

[Resultater og publikasjoner finner du i Forskningsrådets prosjektbank](#)

Samarbeidsprosjekt:

CLASS er et samarbeid mellom forskingsmiljøer ved USN og Stockholm universitet, Uppsala universitet og OsloMet.

Forskerne i prosjektet:

[Professor Tine S. Prøitz](#), USN (prosjektleder)

[Førstemanuensis Wieland Wermke](#), Stockholms universitet (arbeidspakkeleder)

[Professor Jorunn Spord Borgen](#), USN (arbeidspakkeleder)

[Universitetslektor Sigrunn Tvedten](#), USN

[Professor Jens B. Grøgaard](#), USN

[Universitetslektor Daniel Nordholm](#), Uppsala universitet

[Professor, dr. Stefan Hopmann](#),

Økt ansvar og flere oppgaver lokalt



- Internasjonale trender i det utdanningspolitiske feltet viser at ansvaret for utdanning og elevers læringsutbytte i større grad er lagt til det lokale nivået.
- Et fellestrekk på tvers av ulike former for styring og variasjoner i sentralisering og desentralisering
- Lokalt nivå er et tydelig innsatsområde for utdanningspolitiske tiltak gjennom styringsvirkemidler rettet mot det kommunale nivået og skolenivået.

Handlingsrom/autonomi

- Definisjon: Et individs kapasitet til å bestemme over egne handlinger gjennom uavhengige beslutninger innenfor et system av prinsipper og regler (Ballou 1998)
 - Autonomi er noe som aktivt utøves fremfor noe som mottas passivt.
 - Forutsetter selvregulering og selvstyring
 - Autonomi handler om frihet til noe, men kan også være frihet fra noe.

Forskning viser...

Positiv sammenheng mellom lederes handlingsrom og elevresultater.

- Lederskaps-autonomi, strategisk beslutningstaking og elevresultater (Fuchs & Wössman, 2004)
- Økt autonomi og endringer i skole og læreplan bidrar til å forbedre elevresultater (Cladwell & Spinks 2013)



Nøkkelfaktor for endring av skolen

Betydningen av skolelederens autonomi for endring har innvirket på hvordan staten styrer og har bidratt til en økning i skolelederens og skoleeieres ansvar og oppgaver (Honig & Rainey, 2012).

I nasjonal politikkutvikling har og er skoleledere og kommunenivået ansett å være nøkkelfaktorer for koordinert endring av skolen.



Hva er en endringsagent?

Den eller de aktørene som starter og gjennomfører endring.

Den som planlegger og gjennomfører endringen av endring.

Står gjerne i en mellomstilling i organisasjonen.

“an internal or external individual or team **responsible** for initiating, sponsoring, directing, managing or implementing a specific change initiative, project or complete change programme” (Caldwell, 2003, s. 139-140).



MED ANSVAR FOR ENDRING...

...nottaker og
...v endringens
...alougun 2003)

Systemet forutsetter at ledere tar i bruk handlingsrommet og utøver autonomi

- Samtidig viser studier at ledere håndterer autonomi ulikt innenfor ulike områder av skolens virksomhet:
 - A. undervisning og læring
 - B. i det sosiale og ivaretagelse av elevenes læringsmiljø
 - C. i skoleutvikling og styring og
 - D. i administrasjon

(Wermke & Solangkas 2020)



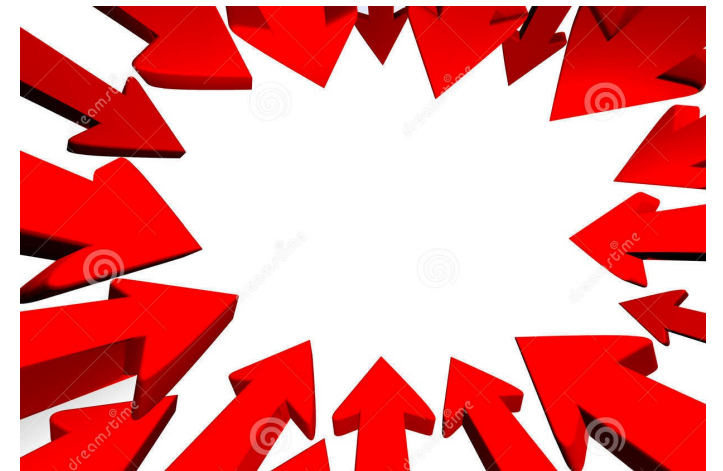
Mulige forklaringsgrunner på variasjon

- Individuelle egenskaper ved den enkelte leder
- Egenskaper ved skolen, kollegiet og elevmassen
- Lokale forutsetninger som ressurser
- Statens og skoleeiers styring
- Skoleeiers autonomi

Sentralt i vårt i arbeid i CLASS står spørsmål omkring betydningen av det relasjonelle forholdet mellom skoleleder og skoleeier deres handlingsrom vis a vis hverandre?

Generelt i Norge har utdanningsledere i skole og i kommunesektor siden 1990 tallet fått en mer fremtredende rolle, nye oppgaver og mer ansvar.

- Med Kunnskapsløftet i 2006 fikk skoleledere et tydeligere definert ansvar for:
 - økonomi, organisering og personal
 - Læringsutbytte, elevers trivsel og sosiale velferd
 - elevresultater som grunnlag for beslutningstaking
 - reformimplementering



Innføringen av mål- og resultatstyring og forventningen om å ta i bruk elevresultater i utviklingsarbeid har ført til endringer i rektorenes rolle og ansvarsoppgaver.

(Prøitz & Mausethagen 2022)

Refleksjonsaktivitet 2

- Se for deg at det nasjonale kvalitetsvurderingssystem et ikke finnes
 - Ingen nasjonale prøver, ingen kartleggingsprøver, ikke PISA eller TIMSS, ikke karakterstatistikk og heller ikke Elevundersøkelsen...
- Hva ser du nå? Hvordan kjennes det ut nå?



Noen referanser

- Ballou, K. A. (1998). A concept analysis of autonomy. *Journal of professional nursing*, 14(2), 102-110.
- Honig, M. I., & Rainey, L. R. (2012). Autonomy and school improvement: What do we know and where do we go from here?. *Educational policy*, 26(3), 465-495.
- Prøitz & Mausesthaugen (2022)
<https://utdanningsforskning.no/artikler/2022/mellom-administrasjon-og-faglig-pedagogisk-arbeid--rektorrollen-i-reformtid-i-norge/>
- Wermke, W., & Salokangas, M. (2015). Autonomy in education: theoretical and empirical approaches to a contested concept. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 2015(2), 288-41.